

ROCZNIK TOMISTYCZNY
4 (2015)

ROCZNIK TOMISTYCZNY
4 (2015)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHE JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

4 (2015)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzusi (sekretarz / secretary), Maciej Słęcki, Magdalena Płotka, Anna Kazimierczak-Kucharska, Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Wojciech Falkowski, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Marie-Dominique Goutierre, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Paul J. Cornish, Marek P. Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Maciej Igielski (język polski), Adam Filipowicz (łacina, greka), Bernice McManus-Falkowska, Anna Kazimierczak-Kucharska (angielski), Christel Martin, Izabella Andrzejuk (francuski), Michał Zembrzusi (łacina),

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2015

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów

POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93

tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl

e-mail: ksiegarnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	11
------------------	----

Uniwersytet na rozdrożu.

O uniwersytecie i nauczaniu uniwersyteckim z Antonim B. Stępnem rozmawiają Artur Andrzejuk, Magdalena Płotka, Izabella Andrzejuk i Witold Płotka	13
--	----

Rozprawy i artykuły

Marek P. Prokop Le concept de l'éternité et du temps dans le <i>Liber de causis</i>	27
Artur Andrzejuk Problem istnienia w Komentarzu Tomasza z Akwinu do <i>Liber de causis</i>	39
Michał Zembrzowski Realna różnica między intelektem czynnym i możliwościowym w ujęciu św. Tomasza z Akwinu.....	63
Tomasz Pawlikowski <i>Liber de definitionibus</i> i scholastyczny problem <i>adaequatio</i>	97
Karolina Ćwik Czy św. Tomasz był eudajmonistą?	113
Magdalena Płotka Jak nakaz moralny wynika z natury świata? Koncepcja prawa natury św. Tomasza z Akwinu na tle stoickiej i późnośredniowiecznej tradycji.....	129
Iwona Solecka-Karczewska Zgodność rozumu i wiary w <i>Summa theologiae</i> Tomasza z Akwinu	145
Mieszko Pawlak Państwo i Kościół w myśli św. Tomasza z Akwinu i Marsyliusza z Padwy	163
Urszula Wolska Wizja człowieka ponowoczesnego a tomistyczna teoria osoby	191
Anna Mandrela Tomistyczna filozofia bytu i buddyjska filozofia pustki	215
Sebastian Taboń Tomizm czeski w latach 1879-1948.....	239

Tłumaczenia

Tomasz z Akwinu <i>O geocentryzmie</i> , tekst łaciński i polski (tłum. Marcin Karas)	251
Kamil Majcherek Zagadnienie pośmiertnej identyczności ciała Chrystusa i pośmiertnego nazywania części Jego ciała w <i>Quaestiones quodlibetales</i> św. Tomasza z Akwinu	267
Tomasz z Akwinu <i>Quaestiones quodlibetales</i> , II, q. 1, a. 1 et III, q. 2, a. (tłum. Kamil Majcherek).....	279

Sprawozdania i recenzje

Michał Zembrzusi, Izabella Andrzejuk Tomizm na Konferencji Naukowej „Etyka i polityka”	289
Magdalena Płotka Sprawozdanie z konferencji naukowej „W kręgu średniowiecznej etyki”	293
Anna Kazimierczak-Kucharska Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej z okazji 740-lecia śmierci św. Tomasza z Akwinu oraz św. Bonawentury z Bagnoregio	297
Michał Zembrzusi Sprawozdanie z wręczenia Nagród imienia Profesora Mieczysława Gogacza i sympozjum pt. „Tomizm konsekwentny”	303
Anna Kazimierczak-Kucharska, Izabella Andrzejuk Filozofia tomistyczna na konferencji „Od etyki cnót do etyki chronienia osób. Podstawy wychowania społecznego i politycznego”	307
Izabella Andrzejuk, Anna Ambroziak, Agnieszka Paprocka-Waszkiewicz, Izabela Kozłowska, Marcin Wodziński, Artur Andrzejuk Tomizm w Fundacji Dobrej Edukacji „Maximilianum”	311
Michał Zembrzusi Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji: „Towards Biblical Thomism. The Biblical Exegesis of Thomas Aquinas and Its Contemporary Relevance”	319
Anna Kazimierczak-Kucharska, Karolina Ćwik Sprawozdanie z udziału w Międzynarodowej Konferencji „Oblicza Mistyki”	323
Michał Zembrzusi Recenzja: Tomasz Bartel, <i>Prawda i byt. Ujęcie prawdy ontycznej w „Quaestio disputata de veritate” świętego Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo Rolewski, Złotorya 2008	325
Magdalena Płotka Recenzja: Michał Głowala, <i>Pojedynczość. Spór o zasadę indywiduacji w scholastyce</i> , Wrocław 2012, Oficyna Naukowa PFF, ss. 197	329
Dorota Zapisek Recenzja: Mateusz Penczek, <i>Wola i intelekt w filozofii Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, ss. 322.	335
Artur Andrzejuk Recenzja: Aleksander z Afrodyzji, <i>O duszy</i> , przekład z jęz. greckiego Monika E. Komsta, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, ss. 281.	339
Artur Andrzejuk Recenzja: Św. Tomasz z Akwinu, <i>Komentarz do „Hermeneutyki” Arystotelesa</i> , przekł. z jęz. łac., wprowadzenie i komentarz Andrzej P. Stefańczyk, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, ss. 639.	345
Artur Andrzejuk Recenzja: Tomasz Pawlikowski, <i>Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, ss. 514.	351
Izabella Andrzejuk Filozoficzne i teologiczne aspekty religii. Recenzja: Ks. Piotr Moskal, <i>Traktat o religii</i> , Lublin 2014, Wydawnictwo KUL, ss. 247.	355

Marcin Karas	
Recenzja: Santiago Ramirez OP, <i>Autorytet doktrynalny św. Tomasza z Akwinu</i> , przeł. Mariusz Beściak, Warszawa 2014, ss. 324.....	359
Magdalena Płotka	
Recenzja: <i>Glossae – Scholia – Commentarii. Studies on Commenting Texts in Antiquity and Middle Ages</i> , (eds.) M. Mejer, K. Jażdżewska, Anna Zajchowska, Peter Lang, Frankfurt am Main–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Warszawa–Wien 2014, ss. 201.....	363
Artur Andrzejuk	
Recenzja: Bożena Listkowska, <i>Tomizm otwarty Piotra Chojnackiego</i> , Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2014, ss. 304.	367
Anna Kazimierczak-Kucharska	
Recenzja: 1) <i>Tomizm polski 1879-1918. Słownik filozofów</i> , red. B. Listkowska, A Andrzejuk, Wydawnictwo von Borowiecky, Radzymin 2014, ss. 168; 2) <i>Tomizm polski 1919-1945. Słownik filozofów</i> , Radzymin 2014, ss. 171; 3) <i>Tomizm polski 1946-1965. Słownik filozofów</i> , Warszawa–Radzymin 2015, ss. 218.....	371
Anna Kazimierczak-Kucharska	
Recenzja: Tomasz Stępień, <i>Doktor anielski o aniołach</i> , Warszawa 2014, Towarzystwo „Powściągliwość i Praca”, ss. 180.	375
Dawid Lipski	
Recenzja: Michał Zembruski, Magdalena Płotka, Andrzej Nowik, Adam Filipowicz, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, <i>Z metodologii historii filozofii</i> , w: <i>Opera philosophorum medii aevii. Textus et studia</i> , t.14, Warszawa 2015, ss. 160.....	379

Polemiki i dyskusje

Wojciech Golonka	
Odpowiedź na krytyczne uwagi dra Marka Prokopa odnośnie do mego artykułu <i>St Thomas d'Aquin en tant que philosophe: le problème des sources</i>	385
Odpowiedź Marka Prokopa	393
Izabella Andrzejuk	
Spór o filozofię moralną św. Tomasza z Akwinu. Próba wskazania na źródła odmiennych stanowisk É. Gilsona i F. van Steenberghena. Na marginesie dyskusji M. Prokopa z artykułem W. Golonki.....	397
Nota o autorach.....	411

Table of Contents

Editorial	11
-----------------	----

University at the Crossroads.

University at the Crossroad. University and its Teaching with Antoni B. Stępień – Artur Andrzejuk, Magdalena Płotka, Izabella Andrzejuk, Witold Płotka	13
--	----

Dissertations and articles

Marek P. Prokop The Concept of Eternity and Time in <i>Liber de causis</i>	27
Artur Andrzejuk The Problem of Being in Thomas Aquinas' Commentary on <i>Liber de causis</i>	39
Michał Zembrzusiński The Real Distinction Between Agent and Potential Intellect in Approach Thomas Aquinas	63
Tomasz Pawlikowski <i>Liber de definitionibus</i> and Scholastic Problem <i>adaequatio</i>	97
Karolina Ćwik Thomas Aquinas's Eudaimonistic Ethics	113
Magdalena Płotka How is Moral Imperative a Result of the Nature of the World? The Concept of Natural Law in St. Thomas Aquinas's Account Stoic and Late Medieval Tradition	129
Iwona Solecka-Karczewska Compatibility of Reason and Faith in <i>Summa Theologiae</i> of Thomas Aquinas	145
Mieszko Pawlak Church and State in the Thought of St. Thomas Aquinas and Marsilius of Padua	163
Urszula Wolska The Vision of Postmodern Man and Thomistic Theory of the Person	191
Anna Mandrela Thomistic Philosophy of Being and Buddhist Philosophy of Emptiness	215
Sebastian Taboń Czech Thomism in 1879-1948	239

Translations

Tomasz z Akwinu <i>About Geocentrism</i> , Latin and Polish Text (transl. Marcin Karas)	251
Kamil Majcherek The Issue of Posthumous Identity of Christ's Corpus and Posthumous Naming Parts of His Body in <i>Quaestiones quodlibetales</i> of St. Thomas Aquinas. The Introduction to Translation	267
Tomasz z Akwinu <i>Quaestiones quodlibetales</i> , II, q. 1, a. 1 et III, q. 2, a. (transl. Kamil Majcherek)	279

Reports and Reviews

Michał Zembrzusi, Izabella Andrzejuk Thomism at the Conference 'Ethics and Politics'	289
Magdalena Płotka The Report of the Conference 'In the Sphere of Medieval Ethics'	293
Anna Kazimierczak-Kucharska The Report of the Conference on the Occasion of 740 Anniversary of Death of St. Thomas Aquinas and St. Bonaventure.....	297
Michał Zembrzusi The Report of Presentation Professor Mieczysław Gogacz Prizes and Symposium 'Consequential Thomism'	303
Anna Kazimierczak-Kucharska, Izabella Andrzejuk Thomistic Philosophy at the Conference 'From Virtue Ethics to Protect People as a Persons Ethics. The Basics of Social and Political Education'	307
Izabella Andrzejuk, Anna Ambroziak, Agnieszka Paprocka-Waszkiewicz, Izabela Kozłowska, Marcin Wodziński, Artur Andrzejuk Thomism in a Foundation of a Good Education 'Maximilianum'	311
Michał Zembrzusi The Report of the International Conference: 'Towards Biblical Thomism. The Biblical Exegesis of Thomas Aquinas and Its Contemporary Relevance'	319
Anna Kazimierczak-Kucharska, Karolina Ćwik The Report of Participation in the International Conference 'The Faces of Mysticism'	323
Michał Zembrzusi Review: Tomasz Bartel, <i>Prawda i byt. Ujęcie prawdy ontycznej w „Quaestio disputata de veritate” świętego Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo Rolewski, Złotoryja 2008	325
Magdalena Płotka Review: Michał Głowała, <i>Pojedynczość. Spór o zasadę indywiduacji w scholastyce</i> , Wrocław 2012, Oficyna Naukowa PFF, ss. 197	329
Dorota Zapisek Review: Mateusz Penczek, <i>Wola i intelekt w filozofii Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, ss. 322	335
Artur Andrzejuk Review: Aleksander z Afrodyzji, <i>O duszy</i> , przekład z jęz. greckiego Monika E. Komsta, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, ss. 281	339
Artur Andrzejuk Review: Św. Tomasz z Akwinu, <i>Komentarz do „Hermeneutyki” Arystotelesa</i> , przekł. z jęz. łac., wprowadzenie i komentarz Andrzej P. Stefańczyk, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, ss. 639	345
Artur Andrzejuk Review: Tomasz Pawlikowski, <i>Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, ss. 514	351
Izabella Andrzejuk Philosophical and Theological Aspects of Religion. Review: Ks. Piotr Moskal, <i>Traktat o religii</i> , Lublin 2014, Wydawnictwo KUL, ss. 247	355

<p>Marcin Karas Review: Santiago Ramirez OP, <i>Autorytet doktrynalny św. Tomasza z Akwinu</i>, przeł. Mariusz Beściak, Warszawa 2014, ss. 324.....</p> <p>Magdalena Płotka Review: <i>Glossae – Scholia – Commentarii. Studies on Commenting Texts in Antiquity and Middle Ages</i>, (eds.) M. Meior, K. Jażdżewska, Anna Zajchowska, Peter Lang, Frankfurt am Main–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Warszawa–Wien 2014, ss. 201</p> <p>Artur Andrzejuk Review: Bożena Listkowska, <i>Tomizm otwarty Piotra Chojnackiego</i>, Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2014, ss. 304.....</p> <p>Anna Kazimierczak-Kucharska Review: 1) <i>Tomizm polski 1879-1918. Słownik filozofów</i>, red. B. Listkowska, A Andrzejuk, Wydawnictwo von Borowiecky, Radzymin 2014, ss. 168; 2) <i>Tomizm polski 1919-1945. Słownik filozofów</i>, Radzymin 2014, ss. 171; 3) <i>Tomizm polski 1946-1965. Słownik filozofów</i>, Warszawa–Radzymin 2015, ss. 218.....</p> <p>Anna Kazimierczak-Kucharska Review: Tomasz Stępień, <i>Doktor anielski o aniołach</i>, Warszawa 2014, Towarzystwo „Powściągliwość i Praca”, ss. 180.....</p> <p>Dawid Lipski Review: Michał Zembrzusi, Magdalena Płotka, Andrzej Nowik, Adam Filipowicz, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, <i>Z metodologii historii filozofii</i>, w: <i>Opera philosophorum medii aevii. Textus et studia</i>, t.14, Warszawa 2015, ss. 160.....</p>	<p>359</p> <p>363</p> <p>367</p> <p>371</p> <p>375</p> <p>379</p>
--	---

Controversy and Discussions

<p>Wojciech Golonka The Response to Marek Prokop's (PhD) Critical Comments to my Article <i>St Thomas d'Aquin en tant que philosophe: le problème des sources</i></p> <p>The Marek Prokop's Response</p> <p>Izabella Andrzejuk The Dispute about St. Thomas Aquinas' Moral Philosophy. An Attempt to Indicate the Sources of Different Positions É. Gilson and F. van Steenberghen. In the Margin of M. Prokop Discussion with article of W. Golonka</p> <p>Note about authors.....</p>	<p>385</p> <p>393</p> <p>397</p> <p>411</p>
---	---

Recenzja

Aleksander z Afrodyzji, *O duszy*, przekład z jęz. greckiego
Monika E. Komsta, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu,
Lublin 2013, ss. 281.

Aleksander z Afrodyzji znany jest historykom filozofii starożytnej jako scholarcha Perypatu, popularyzator i komentator dzieł Arystotelesa, ale być może jest jeszcze bardziej znany historykom filozofii średniowiecznej, a nawet renesansowej jako autor upowszechnionej przez Arabów koncepcji oddzielonego intelektu czynnego oraz inspirator tzw. aleksandrynizmu łacińskiego – materialistycznej koncepcji Boga. Nie ulega raczej wątpliwości, że to średniowieczne reperkusje ujęć Aleksandra zapewniły mu daleko większe zainteresowanie niż same te ujęcia.

Z tego też powodu o historycznym Aleksandrze wiemy bardzo niewiele: działał w Atenach jako ostatni lub może przedostatni scholarcha odnowionej przez cesarza Marka Aureliusza szkoły

perypatetyckiej na przełomie II i III wieku. Datację tę uzasadnia dedykacja jednego z dzieł – *O przeznaczeniu* – cesarzom Sewerowi i Karakalli, którzy wspólnie panowali w latach 198–209. Aleksander napisał szereg komentarzy do dzieł Arystotelesa oraz prace stanowiące omówienia i interpretacje poglądów Stagiryty: *O duszy*, *O przeznaczeniu*, *O mieszaninie*, *Kwestie*, *Problemy etyczne*, *O czasie*, *O zasadach*, *O opatrności*. Niektóre z tych tekstów przetrwały jedynie w wersjach arabskich, a inne we fragmentach cytowanych przez różnych autorów.

Traktat *O duszy* – Περὶ ψυχῆς – w tradycji rękopiśmiennej składa się z dwóch ksiąg. Pierwsza dotyczy istotnie duszy, druga zaś stanowi zespół różnych drobnych tekstów i zatytułowana została

przez wydawcę (1887; Ivo Bruns) jako *Mantissa*. Tu znajduje się jedyny znany w średniowieczu tekst Aleksandra – *De intellectu* (cały traktat *O duszy* przetłumaczono na łacinę dopiero w renesansie). Współcześnie rozdziela się obydwie księgi, przyjmując, że pierwsza z nich stanowi właściwy traktat *O duszy*, a drugą dzieli się na poszczególne teksty, zazwyczaj przez tłumaczy i badaczy traktowane osobno.

Tak też postąpił krajowy Wydawca – Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwenu – inaugurując tym tekstem nową serię wydawniczą: „Teksty – Przekłady – Komentarze”, pomyślaną jako dwujęzyczne edycje „wielkich i nieznanych polskiemu czytelnikowi skarbów filozofii klasycznej”, jak napisał Andrzej Maryniarczyk w „Słowie od Wydawcy” (s. 7). Sam przekład wraz z obszernym „Wprowadzeniem” jest autorstwa Moniki Agnieszki Komsty z Katedry Filozofii Starożytnej i średniowiecznej KUL.

Monika A. Komsta jest już znaną w Polsce specjalistką od myśli i tekstów Aleksandra z Afrodyzji i w ogóle filozofii hellenistycznej. Dotychczas publikowała przekłady następujących tekstów Aleksandra: *O przeznaczeniu*¹, *Szkolne teksty dotyczące duszy*², *Kwestie o duszy*³, *Quaestio III*, *3*⁴, *Problemy etyczne*⁵, pisa-

ła o etyce i antropologii Aleksandra⁶. Podkreślić należy, że wszystkie swoje przekłady starannie opracowywała i zaopatrywała w kompetentne wstępy.

Podobnie jest w recenzowanym tomie: obszerne „Wprowadzenie” (do którego jeszcze będziemy wracali), staranne przypisy do treści tekstu, skrupulatnie opracowana bibliografia oraz indeksy i słownik, dopełniające całości dzieła. Książka jest ponadto bardzo starannie wydana: czytelny druk, dobrej jakości papier i twarda oprawa powodują, że nadaje się do studiowania, a nie wyłącznie do jednorazowej lektury.

Na odczytywanie poglądów Aleksandra przez historyków filozofii nakładały się często narosłe przez lata interpretacje i zniekształcenia, przede wszystkim arabskie. W dawniejszych opracowaniach widziano więc w Aleksandrze „empirystę”, „naturalistę”, a nawet „nominalistę”. Podkreślało się, że jest arystotelikiem, wolnym od wpływów platońskich, który za pomocą filozofii Stagiryty stawia czoło problemom filozoficznym swoich czasów, np. podejmuje polemikę ze stoicyzmem. Wymagało to w wielu miejscach doprecyzowania i rozwinięcia ujęć mistrza, wskutek czego filozofię Aleksandra określano czasem mianem neoarystotelizmu. Zmiana spojrzenia na tę filo-

¹ „Roczniki Filozoficzne” 58 (2010) z. 1, s. 291-299.

² „Roczniki Filozoficzne” 58 (2010) z. 2, s. 255-262.

³ „Studia Antyczne i Mediewistyczne” 8 (2010), s. 41-56.

⁴ „Studia Gilsoniana” 1 (2012), s. 103-115.

⁵ Wydawnictwo KUL, Lublin 2013.

⁶ *Arystotelesowska nauka o przyjemności w pismach Aleksandra z Afrodyzji*, „Studia Antyczne i Mediewistyczne” 4 (2006), s. 95-106; *Późnoantyczne próby obalenia determinizmu: Aleksander z Afrodyzji i Chalcydiusz*, „Roczniki Filozoficzne” 56 (2008) z. 2, s. 151-164; *Aleksander z Afrodyzji: problem relacji między duszą a ciałem*, „Przegląd Filozoficzny” 21 (2012) nr 3, s. 413-422.

zofię zapoczątkowana została przez badania Paula Moraux⁷. Dziś niektórzy badacze stoją na antypodach tradycyjnego stanowiska, widząc w Aleksandrze antynaturalistę, mistyka, platonika i prekursora neoplatonizmu⁸.

Monika A. Komsta idzie „drogą środka”, starając się w swoim omówieniu trzymać mocno treści tekstów. Słusznie oczywiście skupia się na najbardziej znanej tezie Aleksandra, dotyczącej intelektu czynnego. Zauważa różne możliwości wyjaśnienia enigmatycznego stwierdzenia Arystotelesa na temat intelektu czynnego z trzeciej księgi *De anima* (430 a 10-25): „jest oddzielony ($\chiωρiδtός$), odporny na wpływy zewnętrzne ($ἀπαθής$) i niezmieszany ($ἀμιγής$), ponieważ jest ze swej natury aktem”⁹. Aleksander – i to zapewniło mu taką sławę – utożsamia intelekt czynny z intelektem boskim. Inne rozwiązanie, że mianowicie to ludzki intelekt jest nieśmiertelny ze swej natury, Aleksander miał odrzucić z powodu skojarzenia z *Timaiosem* Platona. „Aleksander – pisze M. A. Komsta – odrzucając platonizm, czyli koncepcję duszy niezależnej od ciała, musiał tak zinterpretować naukę o intelekcie czynnym, aby z jednej strony była uzupełnieniem lub

rozwinięciem doktryny Arystotelesa, a z drugiej nie była platonizmem”¹⁰. Czy taka była geneza koncepcji Aleksandra, tego w sposób pewny nie jesteśmy w stanie stwierdzić, faktem jest jednak zaproponowanie przez Aleksandra osobliwej koncepcji intelektu czynnego, jako boskiego, oddzielnego od poszczególnych ludzi, a wspólnego dla całej ludzkości.

Aleksander wyróżnił trzy intelektu: 1) fizyczny lub materialny, który jest możliwością poznania wszystkich rzeczy; 2) nabyty (*in habitu*), czyli taki, który uzyskał poznanie; 3) czynny lub „wytwórczy” ($νοῦς ποιητικός$), który dostarcza intelektowi materialnemu form poznawczych i umożliwia jego przejście do etapu intelektu *in habitu*. Słusznie M. A. Komsta wiąże to ze stopniami poznania: pierwszy polega na poznaniu konkretów, drugi – na abstrakcji form z tych konkretów, trzeci stanowi poznanie czystych form. Widzimy więc wyraźnie, że Aleksander dokonuje subtelnej zmiany przejścia ze strukturalnego ujęcia intelektu w tekstach Arystotelesa do jego ujęcia funkcjonalnego. Można to zobrazować w następującej tabeli:

⁷ *Alexandre d'Aphrodise: exégète de la noétique d'Aristote*, Liège-Paris 1942; *Le Commentaire d'Alexandre d'Aphrodise aux „seconds analytiques” d'Aristote*, Berlin 1979; *Der Aristotelismus bei den Griechen von Andronikos bis Alexander von Aphrodisias*, Berlin, 1973.

⁸ Bliski takiemu spojrzeniu na Aleksandra jest Giovanni Reale w swoim podręczniku: *Historia filozofii starożytnej*, tłum E. I. Zieliński, t. IV, Lublin 1999, s. 61-72.

⁹ Tłumaczenie Pawła Siwka.

¹⁰ „Wprowadzenie”, s. 43. Autorka opiera się na pracy Lloyda P. Gersona pt. *The Unity of Intellect in Aristotle's „De Anima”*, „Phronesis” 49 (2004) nr 4, s. 348-373. I w ogóle w pracy wykorzystywana jest obszernie aktualna literatura zagraniczna, co stanowi jej niewątpliwą zaletę, jednakże niekiedy odnosi się wrażenie, że podjęte zagadnienia dużo lepiej są omówione w rodzimym piśmiennictwie filozoficznym, np. problem intelektu u Arystotelesa świetnie omawia Paweł Siwek (raz cytowany, ale w innej sprawie w przyp. 60 na s. 23 – jest to zresztą jedyne we „Wprowadzeniu” przywołanie polskiego autora – poza dwoma cytatami w przekładach własnych Autorki).

intelekt fizyczny lub materialny	poznaje konkrety, będące formą i materią	jest możliwością do poznania	tkwi w ciele, jest zniszczalny
intelekt nabyty (<i>in habitu</i>)	wyabstrahowuje formy konkretów z materii	uzyskując formy, nabywa <i>habitus</i> (ἕξις) poznania	jest przekształce- niem intelektu ma- terialnego
intelekt czynny lub „wytwórczy”	poznaje czyste formy bez ich związku z mate- rią	jest zawsze w ak- cie i jest przyczy- ną poznania, udziela form po- znawczych	jest oddzielony od ciała i niezniszczal- ny

Czyste formy intelektualne są niezniszczalne, ponieważ (lub: dlatego) intelekt czynny, w którym tkwią, jest wieczny i przez to boski¹¹. Z tego powodu dalej Aleksander utożsamia intelekt czynny z pierwszą przyczyną, czyli Bogiem.

Sam przekład czyta się bardzo dobrze. Wielką zaletą jest dołączenie obok tekstu greckiego. Wielokrotnie wypowiadałem się na temat zalet takiego wydawania tłumaczeń tekstów naukowych, nie ma więc potrzeby przypominania tego tutaj¹². Na podkreślenie i uznanie zasługuje fakt, że Tłumaczka – zgodnie z opinią Arystotelesa, iż terminów trzeba używać tak jak wszyscy – nie siłała się na „oryginalność” translatorską, lecz starała się korzystać

z ustalonej terminologii, przede wszystkim propozycji Pawła Siwka z jego przekładów tekstów Arystotelesa. Również wprowadzenie przez Tłumaczkę śródtytułów jest dobrym pomysłem.

Możemy więc śmiało powiedzieć, że otrzymujemy ważny tekst filozoficzny w języku polskim adekwatnie opracowany i wydany. Dla historyków filozofii – o czym już wspomniano – ma on niebagatelne znaczenie, gdyż ujawnia źródła co najmniej kilku kontrowersji filozoficznych. Wydaje się jednak, że poglądy Aleksandra wciąż żyją w różnych ujęciach współczesnych, i to nie tylko w tzw. filozofii umysłu, ale również np. w niektórych odmianach tomizmu¹³ i w ogóle

¹¹ Nie ma zgody wśród badaczy, czy formy inteligibilne nadają nieśmiertelność intelektowi czynnemu, czy to on udziela tym formom niezniszczalności. Pierwsza formuła przesuwalaby Aleksandra ku platonizmowi; druga byłaby wyrazem wierności Stagiryście.

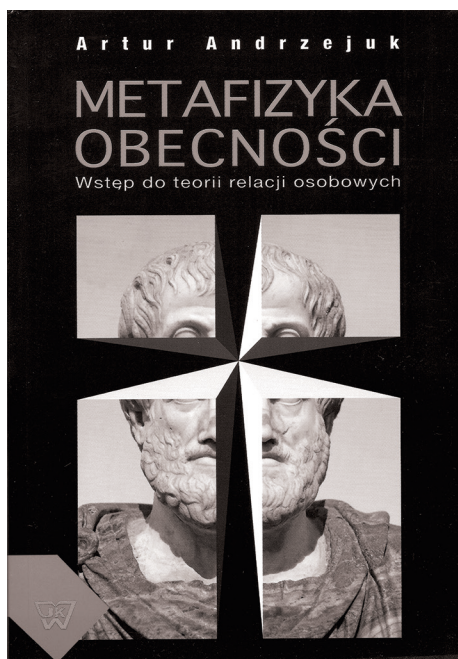
¹² Np. *Juxta eloquium tuum da mihi intellectum (przedmowa do dziewiątego tomu)*, w: *Opera philosophorum mediæ ævi*, t. 9, fasc. 1, Warszawa 2011, s. 12.

¹³ Np. w książce Jacquesa Maritaina pt. *Distinguer pour unir ou les degrés du savoir*, Paris 1946. Autor na str. 415 przedstawia poznanie intelektualne na specjalnym wykresie, gdzie *intellection périnoétique* poznaje rzeczy zmysłowe, następnie *intellection dianoétique* ujmując byt jako byt, by na końcu *intellection ananoétique* poznał „czystego ducha”. Całość procesu poznania opisana jest terminologią arystotelesowską, w cytatach przywoływany jest Tomasz z Akwinu, ale koncepcja poznania intelektualnego bliska jest filozofii arabskiej, czyli bez wątplenia jakoś zapośredniczona w myśli Aleksandra z Afrodyzji.

wszędzie tam, gdzie spotykamy ślady średniowiecznej filozofii arabskiej, która przecież ukształtowała obraz arystotelizmu w Europie.

To, co najbardziej interesowałoby mediewistę, traktat *De intellectu*, czeka jeszcze na przekład i opracowanie. Może nawet warto byłoby w jego przypadku

pokusić się o wersję trzyjęzyczną: grecką, łacińską i polską? Winszując Monice A. Komście tłumaczenia traktatu *O duszy*, zarazem wyrażam nadzieję, że nie jest to jej ostatnia praca translatorska, przybliżająca fascynujący arystotelizm Aleksandra z Afrodyzji.

Artur Andrzejuk

Metafizyka obecności. Wstęp do teorii relacji osobowych
Warszawa 2012

Tematem tej książki uczyniono problem relacji międzyludzkich w filozofii klasycznej, ale ujęty w perspektywie całych dziejów filozofii. Dlatego, odwołując się do Gilsonowskiej koncepcji historii filozofii, której przedmiotem są dzieje problemów filozoficznych, próbowano wskazać na historyczne źródła współczesnych teorii relacji osobowych. To dlatego przedstawiono w książce Platońskie i Arystotelesowskie paradygmaty problemu obecności, jego przekształcenia przez pryzmaty i pogranicza grecko-rzymskie, pogańsko-chrześcijańskie i arystotelesowsko-neoplatonickie, następnie średniowieczne predylekcje metafizyki obecności, by przejść od razu do przedstawicieli XIX- i XX-wiecznej neoscholastyki i tomistów II połowy XX wieku. W książce starano się pokazać, że różne historyczne ujęcia miłości, przyjaźni, życzliwości mają swój sens filozoficzny, który możemy nazwać metafizyką obecności. Ten sens filozoficzny polega na wysiłku jak najbardziej wiernego z rzeczywistością opisanie fenomenu relacji osobowych.

Wydawnictwo UKSW - www.wydawnictwo.uksw.edu.pl